

TÜRK MİZAH DERGİLERİ VE KARİKATÜR SANATINDAKİ DEĞİŞMELER

Yrd. Doç. Atila ÖZER*

Bir kuyumcu yanında oyma işçiliği yapan Johannes Gutenberg 1430'lu yıllarda insanlığa büyük hizmet sunacak baskı makinasını hayal ederken: «Ayrı ayrı birçok harf kalıbı hazırlarım. Bu kalıplarla önce bir sayfa oluşturur, onun baskısını yaptıktan sonra harf kalıplarını dağıtır ikinci sayfayı yine bu kalıplardan oluştururum» diye düşünüyordu. Buluşunu yapacağı makina ile sadece yazılar değil de çizgiler, şekiller, fotoğraflar ve hatta karikatürlerin de yayınlanacağını nasıl bilebilirdi ki?

Gutenberg yıllarca kurşun, kalay, antimon gibi metallerle kalıplar yapmak için uğraşırken, ortak olarak yanına aldığı kişiler ona tuzaklar hazırlayıp, paraları ceplerine indirerek bu önemli buluşu sahiplenmişler zavallı Gutenberg hep yoksulluk çekerek yaşamını tamamlamıştır.

Bu olay hiç kuşkusuz basın tarihinin ilk kara mizah örneği olarak belleklerden silinmeyecektir.

Baskı makinasının ilk sahibi gibi, ülkemizde yayınlanan ilk mizah dergisinin sahibi de, bugün yayınlanan mizah dergilerini görseydi acaba o da hayal kırıklığına mı uğrardı?...

(*) Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi.

Bu yazıda Türk karikatür sanatı, mizah dergilerinin gelişimi ve değişimi bağlamında ele alınmaya çalışılacaktır.

Bir zamanlar Hayal, Latife, Kahkaha-Geveze, Güleryüz, Diken, Akbaba, Papağan, Tef gibi isimler verilen mizah dergileri bugün Gırgır, Hıbrır, Fıfır, Dıgıl, Fırt gibi ne anlama geldiği pek belli olmayan adlarla satılmaya başlandığında okuyucu sayıları da bir hayli artmış, ister istemez iletişimsizliğin oluşturduğu iletişimin bir başarısı mı sorusunu aklımıza getirmektedir.

Ülkemizde yazılı mizahın ilk dergisi olarak bilinen DIYOJEN, 1870 yılında Teodor Kasap tarafından yayın hayatına sokulmuştur. 183 sayı sonra kapanan Diyojen'in bazı sayılarında imzasız karikatürlere de rastlanmıştır. Diyojen dergisi birbuçuk yıl kadar yaşayabilmiştir. Ocak 1873 tarihinde hükümet tarafından kapatılan bu dergiden sonra Teodor Kasap 5 Nisan 1873'te Çingıraklı Tatar adlı ikinci dergisini çıkardı. «Çingıraklı Tatar pek az devam etti. Kapatıldıktan sonra Teodor Kasap 18 Birinci teşrin 1289 (30 Ekim 1873) de Hayal gazetesini çıkarmaya başladı. Çingıraklı Tatar ile Hayal'de çıkan karikatürler arasında ifade ettikleri espri bakımından bugün de dikkatimizi çekecek çoktur». (İhsan Sungu'nun yazısından. Çeviker, 1986).

نومبر ۱۹ جماد الثانی ۱ ۱۲۸۹ھ
الکلی سنہ

محقق، راجدہ شیخ و شہزاد اور شہزادہ کی خاطر، ان تمام ہیادہ سے دوام و کمال حاصل فرمادہ کا دورہ حرمستان کی
اصف نامی لہر سے والی امامی ۱۰ - کلمہ و راجدہ کی ۱ - شہزادہ ۱ - شہزادہ کیون تو سہ اہل حق اسم لاور
اطلاقیہ شہزادہ ۲ - نروغی و جواد شہزادہ ۶ - نروغی امام

DIYOJEN: 1870'te haftalık olarak Teodor Kasap tarafından yayınlanan ilk mizah dergisidir.

1873 yılında Latife ve Kamer dergileri, 1874 yılında Şafak ve Kahkaha dergileri, 1875'te Geveze ve Meddah dergileri ülkemizde yayınlanan ilkler olarak kayda geçmişlerdir. Tüm bu dergilerin ortak özellikleri; Diyojen'e benzemeleri ve yabancı asıllı Osmanlılar tarafından çıkarılmış olmalarıdır.

Bir Türk tarafından çıkarılan ilk mizah dergisi Çaylak'tır. Bu dergi 1876'da Çaylak Tefvik adında birisi tarafından çıkarılmıştır. Bir yıl süreyle yayınlanabilmiştir.

II. Abdülhamit 1878-1908 İstibdat Dönemi'nde mizah dergisi yayınlamayı yasaklar. Karikatür Sanatı da Jön Türkler gibi sürgün yaşamına başlar. Jön Türk hareketi özellikle karikatürü güçlü bir silah olarak görmüş ve bunu hayata geçirmiştir. Jön Türklerin çıkardığı başlıca süreli mizah yayınları şunlardır: Hayal (Londra, 1895) Bebe-ruhi (Cenevre, 1898), Pinti (Kahire, 1898), Davul (?, 1900), Dolap (Folkestone, 1900), Tokmak (Cenevre, 1901) v.s. (Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi)

1908'den sonra çıkan mizah dergilerini üç grupta değerlendirmek doğru olacaktır. Birincisi Rum ve Ermeni yurttaşlarının çıkardığı «Diyojen» dergisi anlayışıyla yayınlanan dergiler. Bunların en tipik örneği; «İncili Çavuş». İkincisi; Türklerin çıkardığı dergiler. «Eşek», «Boşboğaz ile Güllabi» gibi... Üçüncü grubu ise hazırlık dönemini Avrupa'da geçirmiş dergiler olarak toplayabiliriz. Bu grubun en önemli dergileri «Kalem» ve «Cem» dergileridir.

Artık dergilerde yayınlanan karikatürler imzasız değildir. Çizgiler yavaş yavaş kişilik kazanmaya başlamıştır. Bu imzalar içinde en çok dikkati çeken «Cem» adıdır. Cem kendini Fransa'da yetiştirmiş ve ustalaşmıştır. Önce Kalem sonra da Cem adını verdiği dergilerinde batı anlayışına uygun sanatıyla istibdat dönemini eleştiren güçlü bir çizir olarak anılmaktadır.

1908 sonrası, Anadolu basınının da ortaya çıktığı bir dönemdir. II. Meşrutiyet'le birlikte sadece İstanbul'da değil Osmanlı Devleti'nin birçok bölgesinde gazete ve dergiler çıkmaya başlamıştır. Anadolu'da çıkan süreli yayınların bazıları birkaç sayfasını mizaha ayırmış olmakla beraber sadece mizah ile ilgili yayınlar da bulunmaktadır. İzmir'de yayınlanan «Edep Yahu (1908), Kukuruk (1908), İğne (1910) ve Tokmak (1910), Gaziantep'te yayınlanan Palyaço (1908), Trabzon'da yayınlanan Serkaz (1911), Girasun'da yayınlanan Kavlak (1912), bu nitelikteki gazete ve dergilere örnek olarak gösterilebilir (Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi).

برس‌الکلی سی (١٥٦)
فستاق سی (رسالت)
ایتمون دوت
وهشتره لو ایتگون
بش بجه بدیه
پراندخمسی
برغوشه در
لی و اوج ایچی
یه وه اعلان ایچی
سه رتدن ٣ مواد
سا ارفک - طرفین
اون غره سی ایتور

اشوغتره همدده ایچی دهده
نشر اونور اداره خانه
و مهامه سی غلطه
یکلی جاملی جوزنم
مدرس سوغاغده
١٥ نومرو
اوبه سی بر
پاسود الملی اوج
نور و سنن اعتبار
اوقای بو سنه ایچی
برالمش اولان اولان

CINGIRAKLI TATAR : 5 Nisan 1873'te Teodor Kasap tarafından yayınlanan ikinci mizah dergisi. Haftada iki kez dört sayfa olarak çıkmıştır.

I.Dünya Savaşı sonrası dönemde ülkemizde yayınlanan mizah dergilerini iki grupta değerlendirmek olasıdır. Milli mücadele yanlısı ve bunun karşıtı görüşü benimseyenler... Sedat Simavi İstanbul'da olmasına rağmen Ankara hükümetini destekleyen mizah dergilerinin sahibi olmakla ün kazanmış genç bir gazetecidir. 1916 yılında Hande'-yi, 1918 yılında Diken'i, 1921 yılında Güteryüz'ü çıkarmıştır. 14 Ağustos 1923'e kadar süren yayını boyunca Güteryüz, halkın Milli Mücadelesini hep desteklemiş, onların moral kaynağı olmasını başarmıştır. Refik Halit Karay, padişah yanlısı tutumuyla Atatürk'e karşı bir kadro oluşturarak 1922 yılında Aydede adında bir mizah dergisi yayınlamıştır. Aydede'nin karikatüristi olan Rıfki, Türk ordusunun, Atatürk'ün, Anadolu erlerinin aleyhine, Yunan askeri lehine karikatürler çizebilmiştir (Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ans.)

Kurtuluş savaşı kazanılınca Aydede'nin kadrosunda bulunan yazar ve çizerler yurt dışına kaçarlar, Aydede kapanır. Daha sonra Yusuf Ziya Ortaç ile Orhan Seyfi Orhon aynı kadro ile bir başka dergi yayınlarlar. Adı Akbaba olan bu dergi, Aydede'nin bir benzeridir. Akbaba, Türk mizah tarihinde en uzun ömürlü dergi olarak yerini alacaktır. Dönemin iktidarlarının paralelinde yayınlarıyla kahvelerin ve berber salonlarının devamlı dergisi olma özelliğini koruyacaktır.

بو غزته نك منخستى بوغز وند
اوك جى دى نك منك سدد
و نمدارى اعتبارله دو

مشره راهبون بوخه اجرىق
منه اولدور

لطیفه

بوغزته هنده دهر دقمه چمار ادره نى
بل بطل جوارى نك جى بر تاغده، ائوج
مصطفى ائدى، صامه سیدو

بوغزه اجرىق و برلسا من كا نيب
قول اولنماز

— عبرت آمیز اكنجه واضعكیه وارغزته دور —

LATİFE : 1873 yılında Zakarya Beykozliyan tarafından haftalık olarak yayınlanan mizah gazetesidir.

Cumhuriyet döneminde ülkede basım-yayım alanında büyük değişiklikler gözlenmiştir. Arap harflerinin yerini latin alfabesi almıştır. Tüm ülke halkı okuma yazma öğrenmektedir. Doğaldır ki yeni yazı ile yayınlanacak dergi ve gazetelerin okuyucu bulması güçtür. Bu yüzden 1928 yılında yayınlanan Kahkaha, Babacan adlı mizah dergileri ancak birer sayı yayınlanabilmiştir. Ancak bu dönemin getirdiği bir avantajdan Cemal Nadir yararlanmasını iyi bilmiştir. Latin harflerle yayınlanan ve birden bire okuyucu yitiren bir gazete Cemal Nadir'den günlük karikatürler çizmesini ister ve bir anda Cemal Nadir'in çizgileri tanınmaya başlar. Cemal Nadir okumanın güç olduğu günlerde az yazılı tipleri ve hiç yazısız Dalkavuk, Akla Kara, Dede ile Torun tiplerleriyle karikatüre beklenmedik bir etkinlik kazandırır.

Cemal Nadir esnaf memur, emekli, ev kadını, tüccar, tefeci, seyyar satıcı, köylü gibi toplumun bütün tiplerini yeni giyimleri ile karikatüre kazandıran zengin bir kolleksiyon oluşturur. Batı görünümlü Cumhuriyet toplumunun ilk karikatürlerini çizen Cemal Nadir, giyimde aşırılığa giden hoppa, züppe, mantar topuklu tipleriyle de bu evrenin komiğini yakalamış olur (Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ans.).

1930'lu yıllarda Akşam gazetesinde günlük karikatürler çizen Cemal Nadir, sanatını gazetede sürdürürken, dergilerde de Ramiz adı sıklıkla görülmektedir. Cemal Nadir ve Ramiz karikatür sanatının Türkiye'de yayılması ve sevilmesine değerli katkılarda bulunmuşlardır.

Türk mizah tarihinde defalarca kapanıp yeniden açılan, en uzun ömürlü mizah dergisi Akbaba 29 Nisan 1933'te yeniden yayın hayatına katılmıştır.

1934-1948 yılları arasında aralıklarla çıkan bir dergi de Karikatür'dür. Karikatür, Sedat Simavi'nin çıkardığı bir başka dergidir. Sîmavi, Hürriyet gazetesini çıkarınca tüm gücünü bu gazeteye vererek diğer yayınlarını kapatır ve Karikatür de bu bitişten nasibini alacaktır.

İkinci dünya savaşı yıllarında savaşa girmeyen Türkler, savaşın etkilerini tümüyle yaşamış ve karikatür sanatçıları da bu etkiyle çok önemli bir savaş karikatürü yaratmışlardır. Karikatür, Akbaba, Amca-bey gibi dergilerin yanısıra Köroğlu, Köylü gibi halk tipi dergiler köy kahvelerine kadar girmiştir. Bu dönemde 34 karikatür albümünün yayımlanması, o güne kadar karikatür sanatına karşı görülmedik bir ilginin belirtisi olmuştur.

نسخه‌سی : هر برده ۷ بییق غروشدر .

ساحب امتیاز و مدیری : سدادسی‌ای

آرمانه شراطیل : حاکم هائییک هر طرف ایچون سنه لک ۳۰۰۹ ، آلتی آلتی ۱۱۰ ، اوچ آلتی ۶۰ نروددر . حاکم اجنبیه ایچون سنه لک ۳۰۰ آلتی آلتی ۱۷۰ غروشدر . اوچ آلتی بوقیور .

دیکن

نومرو : ۴۰ — ۲۹ کانون آلتی ۱۳۳۵

ناشری : دیکن نشریات مؤسسسی

اداره‌خانه : دوسسانده نورده‌اییده دائره‌نصره تلفون نومروسی : ۱۹۶۹ ، خانه به خانه هر روز خصوصات ایچون صاحب امتیازده حراجهت اولتور . روح ایڈیشن اولراق اعاده ایڈیز .

DİKEN : 30 Ekim 1918 tarihinde Sedat Simavi tarafından yayımlanmaya başlayan Diken önemli dergilerdendir. İki yıl süreyle yayımlanmıştır:

اداره خاھشی :
بک اوغلتده تلوغری بولده

اسمعیل

مدیر . . . تول : جیل

سیاسی ادبی ممدور جناح مجموعه سی

L'edilice de la Constitution

Vandez-Vous respecter moins fort, non de Dieu !

پادشاهی نفس آله باهو !

CEM : Ünlü çizer Cem tarafından haftalık olarak yayınlanmıştır.

Flamada «Yaşasın Meşrutiyet», lejandda ise «Yavaş nefes alın yahu...» yazmaktadır.

25 Kasım 1946'da ilk sayısı yayınlanan Markopaşa dergisi o güne kadar yapılmış mizahın daha değiştiğini sergilemesi açısından önemli kilometre taşıdır. Markopaşa en etkili siyasal gülmeceyi oluşturma iddiasını taşımaktaydı. Sabahattin Ali, Aziz Nesin, Rifat Ilgaz'ın yazılarının yanında Mim Uykusuz, karikatürleriyle dikkati çekiyordu. Akbaba'ya yönelik mizah okuyucusu birdenbire Markopaşa satın almaya başlıyor ve o güne kadar yaşanmayan bir ilgi ve satış gücü kazanıyor. Bu dergiyle yeni karikatürcüler de kendilerini göstermeye başlıyor. Kısa zamanda 60.000'e ulaşan Markopaşa tirajı, okuyucu ile birlikte karikatür çizenlerin sayısını da artırıyor. Orta kuşak diye adlandırılan bu çizerler; Selma Emiroğlu, Semih Balcıoğlu, Turhan Selçuk, Nehar Tüblek, Ali Ulvi, Ferruh Doğan, Altan Erbulak, Bedri Koraman, Oğuz Aral, Mıstık, Yalçın Çetin, Tonguç Yaşar, Eflatun Nuri, Suat Yalaz, Hüseyin Mumcu, Sururi, Şadi Dinç-çağ ve Nihat Bali'dir.

1950-1960 yılları arasındaki çok partili dönemde yayımlanan Tef dergisi yazar ve çizer yönünden orta kuşağın çalışma alanını genişletmiştir. Karikatürcülerin bu dönemde çizimleri farklılaşmaya başlamış, üslup arayışları artmıştır. Artık çizerler yabancı yayınları ve çizerleri daha yakından izleyebilmektedirler. Savaş sonrasında Amerikan çizerlerinin kullandıkları «ıssız ada» karikatürleri, Fransız çizerlerin kullandıkları «kara mizah» ve «gerçeküstü» anlayıştaki karikatürler Türk karikatüristlerinin de çalışma konuları içine girmiştir. Yazısız karikatür çizimi de iyiden iyiye yayılmış ve benimsenmiştir.

İstanbul'da toplu taşımacılıkta bir yeniliğin görüldüğü ve halk tarafından taşıta DOLMUŞ adı verildiği sıralarda, Dolmuş adında bir de mizah dergisi yayınlanmıştır. Dolmuş, daha sonra yayınlanan Taş, Karikatür, ve ardından Taş-Karikatür o dönemde önemli izler bırakan dergiler olmuşlardır.

Anadolu Üniversitesi Karikatür Kulübü'nün davetlisi olarak Eskişehir'e gelen tanınmış çizer Nehar Tüblek, üniversitede yaptığı konuşmada yukarıda sözünü ettiğimiz döneme kadar Türk karikatürünün iyi bir gelişim gösterdiğini savunurken o günlerde Il Travaso adlı İtalyan gazetesinde yayınlanan bir haber bizi şoke etti diyor. «Bu haberin başlığı aynen şöyleydi: ARAKÇI TÜRKLER!... Böyle bir suçlama ağırmıza gitti. Yazının tümünü tercüme ettirdik. Diyordu ki yazıda; defalarca ikaz etmemize rağmen Akbaba dergisi sahibi Yusuf Ziya Ortaç, bizim karikatüristlere ait karikatürlerden kopye ettirerek

kendi eserleriymiş gibi karikatürlerimizi dergisinde yayınlamaktan vazgeçmiyor. Üstelik altlarına Türk karikatüristlerin imzasını da atmalarına izin veriyor. Türk karikatüristler, imzalarınızı lütfen atmayınız, rica ediyoruz... Defalarca yolladığımız mektuplara cevap vermedi ve bu işi ısrarla sürdürmesi nedeniyle şimdi bu başlığı kullandık diyorlarmış.

Araştırdık ki, öğrendik ki italyan gazetesi doğruyu yazıyor. Yusuf Ziya özellikle güzel kadınlı karikatürlerin satışta yararlı olacağı düşüncesiyle bunlar gibi çizeceksiniz diye karikatüristlere baskı yapıyor. Ama ne bilsin italyanlar Türkiye’de bu karikatürlerden başka karikatürlerin de yayımlandığını. Derken efendim, 1957 yılında Edinburg Festivali nedeniyle bir karikatür yarışması düzenleniyor. Dünya Gazetesi bir yarışma açacak bu yarışmada seçilen en iyi karikatürler Edinburg’a gönderilecek. Dünya gazetesi görevini yaptı, yedi arkadaşımızın karikatürleri (ben de dahil) gönderildi. Bekleriz, bekleriz bir haber yok. Festival biteli bir yıl oldu. Bugünkü gibi haberleşme olanakları yok. Gazetelerin Avrupa büroları yok. Efendim, öğrenemedik festival sonuçlarını. Sonra Dünya gazetesi Yazı İşleri Müdüründen öğrendik acı haberi: İngiliz Festival Komitesi, gönderilen karikatürlerin Türk karikatüristleri tarafından çizilemeyeceğini, başka bir yerden kopye edilmiş olabileceğini bildirmişler.

Demek ki Il Travaso’nun yazısını onlar da okumuş ve bu hükme varmışlar.

Ama daha sonra bizler yılmadık, yarışmalara karikatürler gönderdik. Bir yıl sonra İtalya’nın Bordighera kentinde yapılan yarışmada bir arkadaşımız ödül kazandı. Daha sonra bir başkası, sonra bir başkası aynı yarışmada ödül kazandı. Bir arkadaşımızın karikatürleri Il Travaso’da yayınlanmaya başladı. Sözümüzü geri aldık. Türk karikatüristleri için söylediğimiz söz yanlış imiş, deyip gerçeği kanıtlanmış olduk. Şimdi artık Türk karikatürü bütün dünyada tanınıyor.»

1960-1970 yıllarında karikatür sanatında ve mizah dergilerinde bir durgunluk göze çarpar. Birçok çizer reklamcılık ve çizgi film işlerine yönelir. O günlerde yayını sürdürülen Akbaba bazı çizerleri kadrosuna alıp çizgi ve içerik yönünden en iyi yıllarını yaşar. Yusuf Ziya öldükten sonra Akbaba çeşitli ellerde bir süre daha yaşamını sürdürmüşse de bir daha açılmamak üzere kapanmıştır.

Bu döneme kadar yayınlanan mizah dergilerinde görülen genel özellikler şunlardır:

Tef dolmuş

Karikatür

Demokrat Parti döneminin bu önemli dergileri, yeni karikatürcülerin yetişmesini sağladıkları gibi, yeni bir mizah anlayışının da başlamasına öncülük etmişlerdir.

- a) Çoğunlukla haftada bir yayınlanmışlardır.
- b) Yazılı mizah türlerinin yanında karikatürler daha az yer tutmaktadır.
- c) Karikatürlerde «lejang» denilen alt yazılar çokça görülmektedir.
- d) Baskı tekniği olarak Tipo kullanılmıştır.
- e) Siyah-beyaz karikatürlerin yanı sıra çok renkli karikatürler de görülmeye başlamıştır.
- f) Akbaba hariç uzun süre ömürlü olmamışlardır.
- g) Genelde yönetimle uzlaşmayan bir tutum sergilemişlerdir.
- h) 1928'e kadar arap harfleriyle, daha sonra latin harfleriyle yayınlanmışlardır.
- i) Genel olarak her kesimden kişilerin alabileceği bir fiatla satılmışlardır.
- j) Bu dergilerdeki karikatürlerin işledikleri konular;

- Belediye sorunları
- Toplumsal yaşam
- Batılılaşma
- Ekonomi
- Basındaki çekişmeler
- Kadın ve Kadın-Erkek ilişkileri
- Savaş ve Barış
- Politika
- Eğitim
- Fantazi, olmuştur.

1970 yılından sonra Türkiye’de görülen yapısal değişme yeniden hareketli yılların başlangıcı olur. Kırsal kesimden kentlere büyük bir göç başlamış, TV yaygınlaşmış, gazeteler ofset tekniği ile hem daha kolay, hem daha hızlı, hem de çok renkli olarak basılmaya başlamıştır. Kır-kent insanı karışımı gecekondu mahalleleri oluşmuş, karma kültürün etkisiyle büyük kent sokaklarında içli köfte, döner kebab, lahmacun satışları, arabesk müzik, şarkıcı-türkücülük filmler ortaya çıkmış, bu yaşantının çelişkisinden yeni bir mizah anlayışı oluşmuştur.

Bu anlayıştaki mizahı «Gırgır» adında bir dergi sahiplik etmiştir. Gırgır dergisi, Gün gazetesinin bir sayfası olarak işe başlamış daha sonra bağımsız bir dergi haline dönüştürülmüştür. Oğuz Aral yetiştirdiği genç karikatürcülerle söze, sözcük oyunlarına dayanan çarpık kentleşmenin yarattığı arabesk tiplerini, okul yaşamının, TV dizilerinin, reklam kampanyalarının, sporun, sinemanın, çoğunlukla çizgi roman biçimiyle alayından üretilen güncel bir mizah yarattı. Gırgır mizahı, toplu olarak hazırlanan mizah gazeteciliğinin bir örneğidir (Doğan, 1948).

Türkiye’de güne kadar görülmemiş şaşırtıcı sayılara ulaşan tirajı, Gırgır’dan sonra Fırt, Çarşaf, Çivi, Mikrop, Gümgüm, Limon gibi benzer anlayıştaki dergilerin yayımlanması için yeterli sebep olmuştur.

Günümüzde Gırgır, Çarşaf, Limon, Hıbrı, Pişmiş Kelle, Fırt, Fıfır, Avni, Dıgıl, Çingar adında birbirinden kalın çizgilerle ayrılmayan, dergiler yayınlanmaktadır. Hiçbir dönemde bu kadar çok sayıda dergi birarada yayınlanmamıştır.

AKBABA : En uzun ömürlü mizah dergisi.

Gırgır; kadrosunun büyük bölümünü kendi okuyucusu içinden çıkarmış, okuyucularının gönderdiği karikatürleri yayınlamış, en önemlisi dışardan karikatür gönderen okuyucusuna ücret ödemiştir. Küçükten büyüğe, ilkokul öğrencisinden üniversite mezununa kadar her kesimden kişiyi hedef kitlesi seçen ve bu nedenle tirajını sürekli yükselten bir kimlik kazanmıştır.

Gırgır ve benzeri dergilerin en çok eleştirildiği nokta, ayrı imzaları bulunmasına rağmen aynı çizgi anlayışının baştan sonra hakim olduğudur. Özellikle bu dergilere karikatür çizen kuşaktan bir önceki kuşağın temsilcileri eleştiricilere öncülük etmektedirler.

Ferruh Doğan: «Bugün mizah basınıımıza egemen olan Gırgır anlayışı tek tip bir çizgi biçimi ve anlatımı getirmektedir. Birbirine benzeyen çizgilerle çok sayıda genç karikatürcü aynı yolda tıkanmış kalmıştır».

Nehar Tülek: «Gırgır dergisi, amatör sayfası hariç, bir doğrultuda çizgiye sahiptir. Oradaki yönetici kendi çizgisine uyan karikatüristleri oraya getirmeye çalışıyor. Bu bir hatadır. (Ben arzu ederdim ki) Gırgır gibi çok satan bir dergide çok ayrı çizgilerin de olması lazım».

Marko paşa

Çiğdem paşası... Marko paşa... 1911... 1912...

Pamuk Prosesi
Enxebel doğurdu

ZULMÜN ABAD OLANI AHIRI BERBATOLUR

Geçmişte bugün
Geçmiş zaman olur ki
hayali melek etmez

Ah o koca öküz!

MARKOPAŞA : Tirajını 60.000'e kadar çıkarmasını bilen çok satılı ilk mizah dergisi.

Ali Ulvi: «Kendilerine göre bir tür geliştirdiler, ama bence bu arkadaşların içinde karikatür sanatını temsil eden kimse yok».

Raşit Yakalı: «Mizahı hafife alıp çok kolaycı ve ilk akla gelen şeyleri -ayıptır, müstehcendir- demeden, kendi kendilerini eleştirmeden sırf imza ya da para uğruna çiziktiriveriyorlar. İşte o devde kulak birkaç kişi mizahı yozlaştırıyorlar».

Semih Balcıoğlu: «Öncelikle yapılan hep yerel mizahtır. Evrensel mizahın dergilerde yüzde oranı çok az. Ayrıca piyasadaki mizah dergilerinin sayfa düzeni eski Gırgır gibi. Hepsi birbirinin modeli. Karikatür bir ülkenin sınırları içine hapsedilecek kadar küçük bir sanat değildir».

Diğer taraftan bugün piyasada satılan dergilerde çizen bu çizgilerin sahipleri de kendilerini savunuyorlar...

Hasan Kaçan: «Bizden önceki karikatüre baktığımda, tamamen taklitçilik, başka sanatlarda sürmekte olan Batı taklitçiliği görüyo-

rum. Bugünkü dergilerde bu taklitten vazgeçip kendi çizgimizi, kendi kimliğimizi araştırmaya ve sorgulamaya başladık... Aynı dönemin insanları olduğumuz için karikatürlerimiz de benzeşecektir. Bundan doğal birşey olamaz».

Mehmet Çağçağ: «Akbaba döneminden iki karikatür gözümün önüne geliyor. Birisi bugünün politik mizahı, ikincisi de insanın kendi içinde yaşadığı çelişkileri, doğrudan insanı ele alan karikatürler. Burada politik olan bugünkünden çok farklı değil, ama insanla ilgili olanda büyük değişim oldu. Karikatür evlere, gecekondulara, hayatın içerisine giriyor. Sokaktaki insan görülüyor. Karikatürcüler geldikleri yeri, iyi tanıdıkları yeri anlatmaya başlıyorlar».

Tuncay Akgün: «Politik hayatın gündelik hayata yansımaları detaylarda ortaya çıkmaya başladı. Bu çok büyük bir zenginlik getirdi. Türk Karikatürü yepyeni bir açılım kazandı».

Kemal Gökhan: «Bu kadar kitleselleşmiş bir şeyden söz ediyoruz. Burada yanlışların gözardı edilemeyeceğine, buna rağmen çok büyük bir kitleyle buluşmanın yaratacağı birlikte hareket etme duygusu son derece önemli bence. Bu duyguyla 900.000 insan bu dergileri her hafta alıyorsa, bu çok önemlidir».

1970'li yıllarda Gırgır'la başlayan ve daha sonra dergi sayısında bir patlama oluşturan bu son dönem dergilerinin özellikleri şunlardır:

- a) Dergilerin hemen hepsi aynı çizgi anlayışıyla çıkmaktadır.
- b) Ofset baskı tekniği ile yayınlanmaktadır.
- c) Bazı dergilerde çok renkli kapak ve iç sayfa karikatürlerine rastlanmaktadır.
- d) Tüm dergilerin sayfa düzenleri birbirlerine benzemektedir.
- e) Lejand yerine konuşma balonları kullanılmakta, hemen hemen yazısız karikatüre yer verilmemektedir.
- f) Çizgi roman ve bant karikatür sayısında sürekli artış görülmektedir.
- g) Tüm dergiler okuyucular için bir sayfa ayırmaktadırlar.
- h) Bazı dergilerde karikatür sanatına ilişkin öğretici bilgiler yer almaktadır.

FIYATI
800 TL.
30 KASIM 1990
CUMA
SAYI: 952

GIRGIR

KENDİ HALİNDE BİR MİZAH DERGİSİDİR

Haftalık Hastalığınız

SAYI: 247 700.- TL.- (KDV DAHİL)

LİMON

(Mantımsızlıkta bizim işimizdir)

HİBİR

DİĞİL

Fiyatı:
800 lira
(KDV içinde)
Perşembe
günü çıkar

Sayı: 83

Bütün zamanların en diğil çizgi roman dergisidir

29 KASIM 1990

SAYI: 54
YIL: 19
Fiyatı: 800 Lira
KDV dahil
1 ARALIK 1990 CUMARTESİ

AVNİ

ONDOKUZ YILLIK YENİ MİZAH DERGİSİZ

ı) Yazısız olarak anlaşılabilir karikatürler bile yazılı hale getirilip anlaşılabilirliği iyice kolaylaştırılmaktadır.

j) Küfürlü, argolu konuşmalara fazlaca yer verilmektedir.

k) Genellikle bir baş çizer ya da birkaç kişiden oluşan grup, yönlendirici olarak yer almakta, çizerler özgür bırakılmamaktadır.

l) Politik, sosyal, kültürel konuların en basitinden ya da ayrıntılarından espri türetilmektedir. Fantezi üzerine kurulu senaryolar oluşturulmaktadır. Çirkinlikler, iğrençlikler konu olarak boyutlarını alabildiğine zorlamaktadırlar.

SONUÇ

Bir tarafta haftalık dergilerdeki karikatürlerin temsilcileri diğer tarafta sergi ve yarışmalardaki ya da günlük gazetelerdeki taban tabana zıt anlayıştaki karikatürlerin temsilcileri sürekli tartışıyorlar. Bu tartışmalar olacaktır ve olması da gerekmektedir. Ancak tüm bu dergilerin aynı anlayışla çıkmalarını sürdüreceklerini savunmak dergide çalışanlarca da doğru bulunmamaktadır. Ciddi bir tıkanma tehlikesi gün geçtikçe yaklaşmaktadır. Bu nedenle daha şimdiden bazı dergilerde küçük te olsa ayırıcı özellik sahibi olmak için çaba gösterildiği gözlenmektedir. Esasen dergi sayısının çok olması, okuyucu sayısını çoğaltmamıştır. Okuyucular da çizerler gibi daldan dala dergi değiştirmektedirler. Önemli olan kalıcı olmayı başarabilmektir.

KAYNAKÇA

- Balcıoğlu, Semih. Cumhuriyet Dönemi Türk Karikatürü. T. İş Bankası Yayını, Ankara, 1983.
- Çeviker, Turgut. Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi. İletişim Yayınları, İstanbul, 1986.
- Çeviker, Turgut. Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü I. Adam Yayınları, İstanbul, 1986.
- Doğan, Ferruh. «Türk Karikatürü» Cumhuriyet Gazetesi Kitap Eki, İstanbul, 1984.
- Öngören, Ferit. Cumhuriyet Dönemi Türk Mizah ve Hicvi. İş Bankası Yayını, Ankara, 1983.

- . Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi. İletişim Yayınları, İstanbul, 1984.
- . Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi. İletişim Yayınları. İstanbul, 1986.
- . «Türkiye Dosyası -Karikatürümüzde Yeni Çizgi» Varlık Dergisi, s: 995 İstanbul, 1990.